

Тема 5: Використання збалансованої системи показників для прийняття управлінських рішень

Калюжна Юлія Вікторівна

к.е.н., доцент кафедри
управління персоналом і
маркетингу

kalyuzhnaya.ju@gmail.com

• ЗБАЛАНСОВАНА СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ

(Balanced Scorecard, BSC) – це новий підхід в управлінні, який почав розвиватися в 90-х роках ХХ століття. Засновниками цього підходу є американські дослідники Роберт Каплан (Robert Kaplan, Гарвардська школа бізнесу) і Девід Нортон (David Norton, Renaissance Solutions, Inc.).

• Згідно з положеннями праць сучасних учених Р. Каплана і Д. Нортон, можна виділити таке визначення BSC: **«система збалансованих показників є інструментом, що дозволяє повномасштабно пов'язати стратегію підприємства з оперативним бізнесом; крім того, дана система дає можливість приймати більш об'єктивні рішення у сфері розподілу ресурсів»**

У 1996 р. вийшла книга Д. Нортон і Р. Каплана під назвою «Система збалансованих показників: стратегія, що переходить до дії» (The Balanced Scorecard – translating strategy into action

Збалансована система показників (ЗСП)

(Balanced Scorecard, BSC) - концепція перенесення і декомпозиції стратегічних цілей для планування операційної діяльності та контролю їх досягнення, механізм взаємозв'язку стратегічних задумів і рішень з щоденними завданнями, спосіб спрямувати діяльність всієї компанії (або групи) на їх досягнення.

Проекти з впровадження BSC запроваджувались у великій кількості компаній, і система отримала широке визнання як інструмент, який забезпечує впровадження стратегічних планів організації й управління ними.

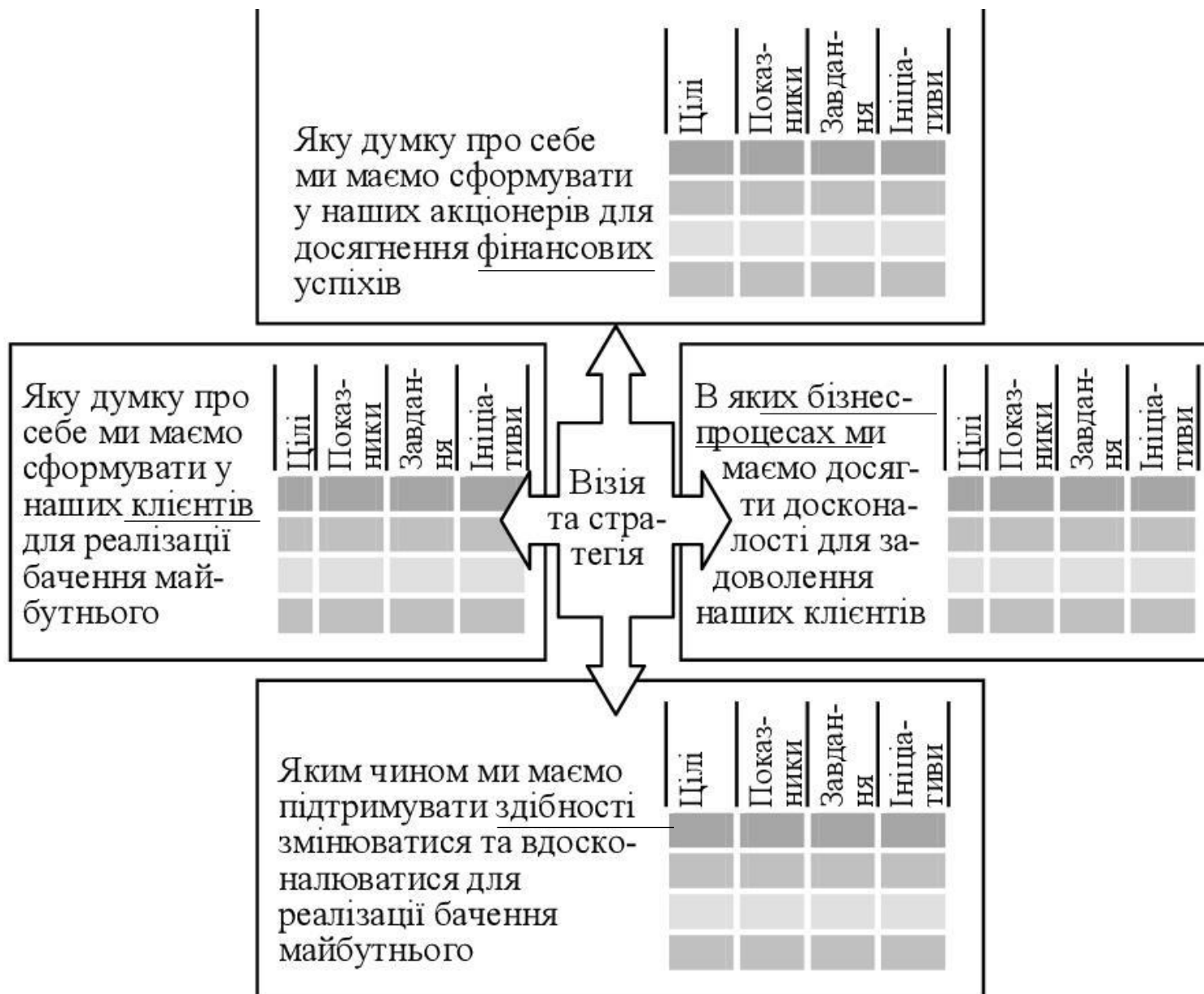
Така система дозволяє:

- встановлювати індивідуальні та загальнокорпоративні цілі;
- доводити суть і зміст поставлених цілей до свідомості рядових працівників і менеджерів різного рівня;
- оцінювати рівень досягнення поставлених цілей;
- забезпечувати швидкість процесу зворотного зв'язку, тобто відслідковувати, наскільки досягнуті стратегічні цілі і наскільки вони самі є досяжними при зміні зовнішніх умов

Виділимо особливість застосування системи збалансованих показників: передбачається, що організація розглядається з погляду чотирьох взаємозв'язаних і збалансованих аспектів, за якими збираються дані і потім аналізуються :

- 1) навчання та перспективи зростання (The Learning and Growth perspective);
- 2) внутрішньофірмові процеси, внутрішні бізнес-процеси (The Business Process Perspective);
- 3) орієнтація на споживача, споживчий аспект (The Customer Perspective);
- 4) фінансовий аспект (The Financial Perspective).

Структура збалансованої системи показників

Елементи збалансованої системи показників

Фінансовий напрямок	Клієнтська складова
<p>Перша група включає традиційні фінансові показники (дохід від основної діяльності підприємства і коефіцієнт окупності інвестицій (<i>Return On Investment</i>. - <i>ROI</i>).</p>	<p>Друга група описує зовнішнє оточення підприємства, його ставлення з клієнтами.</p>
Напрямок внутрішніх процесів	Напрямок навчання і зростання
<p>Третя група характеризує внутрішні процеси підприємства:</p> <ul style="list-style-type: none"> • інноваційний процес; • розробка продукту; • підготовка виробництва; • постачання основними ресурсами; • виготовлення; • збут; • післяпродажне обслуговування	<p>Четверта група дозволяє описати здатність підприємства до навчання і росту, яка фокусується в наступні фактори:</p> <ul style="list-style-type: none"> • люди з їх здібностями, навичками і мотивацією; • інформаційні системи,; • організаційні процедури, • інноваційний потенціал персоналу

Приклади показників по кожній складовій системи збалансованих показників наведено в таблиці.

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ <ul style="list-style-type: none"> • Сумарні активи • Валова маржа • Прибуток на одного працівника • Прибутковість власного капіталу (ROE) • Оборотність дебіторської заборгованості	КЛІЄНТСЬКІ ПОКАЗНИКИ <ul style="list-style-type: none"> • Доля ринку • Задоволеність клієнтів • Кількість клієнтів • Час відповіді на звернення клієнта • Відсоток повернення товару • Сумарні витрати на одного клієнта
ПОКАЗНИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПЕРСОНАЛОМ <ul style="list-style-type: none"> • Плинність кадрів • Кількість рацпропозицій • Продуктивність праці • Кількість годин на навчання • Своєчасність проведення атестації • Кількість порушень етики	ПОКАЗНИКИ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ <ul style="list-style-type: none"> • Тривалість циклу замовлення • Повнота виконання замовлення • Точність виконання замовлення • Своєчасна доставка • Дотримання графіку • Оборотність запасів готової продукції

Усі ці показники в Україні часто називають KPI, що абсолютно неправильно. Адже KPI (Key Performance Indicators — ключові показники ефективності) — це зовсім інша система показників, яка може гармонійно і вдало доповнити СЗП, але не замінити її.

Показники, які можуть бути використані для характеристики фінансового аспекту діяльності підприємства

Найменування групи показників	Перелік можливих показників
Зростання виручки	<ul style="list-style-type: none"> - обсяг продажів і частка ринку; - кількість нових продуктів або нове застосування вже існуючих продуктів і послуг; - кількість нових споживачів і ринків; - кількість нових каналів, по яких поширюється продукція на ринку; - диференціація послуг, способів доставки і цін; - кількість нових цінових стратегій; - виручка в розрахунку на одного працівника
Управління витратами	<ul style="list-style-type: none"> - скорочення витрат у розрахунку на одиницю; - частка використовуваних низьковитратних бізнес-процесів; - процентний вміст витрат, які підраховуються з використанням методу витрат за видами діяльності
Використання активів	<ul style="list-style-type: none"> - втрати, виявлені в результаті інвентаризації, оптимальна оборотність активів; - cash to cash cycle (тривалість фінансового циклу або циклу обігу грошових коштів, тобто це час, протягом якого грошові кошти відвернені з обороту); - віддача власного капіталу (return on capital); - продуктивність і ефективність (productivity / efficiency)

Отже, фінансова складова передбачає встановлення взаємозв'язку між стратегією розвитку компанії і фінансовими цілями

Показники, які можуть бути використані для характеристики споживчого аспекту діяльності підприємства

Найменування групи показників	Перелік можливих показників
1	2
Частка ринку	<ul style="list-style-type: none"> - частка ринку (у відсотках), завойована організацією; - яку частину грошей (у відсотках) споживач витрачає на ваші товари, яку частку ваші товари займають у його бюджеті
Здатність утримувати споживачів	<ul style="list-style-type: none"> - кількість провалів (кількість споживачів, які продовжили свої відносини в іншому місці з іншим партнером); - збільшення кількості й обсягу продажів у постійних покупців (збільшення кількості замовлень); - частота замовлень, відвідувань (візитів), контактів з постійними покупцями
Здатність завойовувати споживачів	<ul style="list-style-type: none"> - кількість нових споживачів або загальний обсяг продажів, ставлення до нових споживачів; - співвідношення обсягу продажу до кількості запитів з метою наведення довідок про товар; - середні витрати на залучення нового покупця; - середній розмір замовлення або середня виручка в розрахунку на одну взаємодію зі споживачем
Задоволення споживачів	<ul style="list-style-type: none"> - кількість скарг; - кількість добровільних листів із вдячністю; - кількість клієнтів, які висловили надзвичайну задоволеність наданими послугами або купленими продуктами при спеціальному тестуванні
Прибутковість споживачів (Customer Profitability)	<ul style="list-style-type: none"> - загальний прибуток у розрахунку на одного споживача; - сумарні витрати в розрахунку на одного споживача або на одну господарську операцію

*Показники, які можуть бути використані для характеристики
внутрішньофірмових процесів*

Найменування групи показників	Перелік можливих показників
1	2
Показники, спрямовані на ідентифікацію ринку	<ul style="list-style-type: none"> - прибутковість цього сегмента ринку; - сума виручки (у процентному співвідношенні), яка може бути отримана в результаті впровадження нового продукту; - сума виручки (у процентному співвідношенні), яка може бути отримана в результаті залучення нового покупця
Показники, пов'язані з виходом на ринок	<ul style="list-style-type: none"> - час виходу на ринок; - критичний час виходу на ринок
Показники, пов'язані з виробництвом	<ul style="list-style-type: none"> - кількість бракованих виробів; - тривалість виробничого циклу; - витрати на виробництво
Показники, пов'язані з доставкою	<ul style="list-style-type: none"> - кількість товарів, доставлених вчасно; - питома вага дефектів, отриманих у результаті доставки; - виникнення дефіциту через несвоєчасну доставку товарів
Показники, пов'язані з сервісом (на прикладі надання послуг)	<ul style="list-style-type: none"> - середній рівень задоволеності споживачів; - кількість покупців, які зробили повторне замовлення протягом трьох наступних місяців після першого замовлення; - кількість споживачів, які не зробили повторне замовлення протягом року, наступного за першим замовленням

*Показники, характеристики можливості мобільності у відповідності
з новими технологіями на ринку виробництва*

Найменування групи показників	Перелік можливих показників
1	2
Характеристика співробітників	<ul style="list-style-type: none"> - ступінь задоволення співробітників (ступінь залучення до роботи в організації, ступінь визнання важливості співробітника в організації, доступ співробітників до інформації, підтримка співробітників з боку керівного апарату і т. ін.); - плинність персоналу; - продуктивність співробітників (виручка в розрахунку на одного працівника, прибуток у розрахунку на одного співробітника); - кількість працівників, які за своїми кваліфікаційними якостями можуть посісти ключові позиції щодо очікуваної потреби в таких працівниках
Інформаційні технології	<ul style="list-style-type: none"> - кількість процесів, за якими є легкодоступна інформація щодо якості, кількості, витратах, часовому циклі і т. ін.; - кількість співробітників, які можуть отримувати інформацію з мережі одночасно тощо
Мотивація та орієнтація	<ul style="list-style-type: none"> - кількість отриманих та впроваджених пропозицій; - видані винагороди; - кількість співробітників, які згодні з тим, що на підприємстві повинна бути впроваджена система збалансованих показників

Приклад

SWOT-аналіз середовища функціонування Публічного акціонерного товариства „Укрнафта”

	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
Внутрішнє середовище	<ol style="list-style-type: none"> 1. Найбільше нафтовидобувне підприємство України. 2. Власна мережа АЗС та наявність 3-х газопереробних заводів. 3. Активно розробляються та впроваджуються високотехнологічні методи виробництва. 4. Трудові ресурси мають кваліфікацію, великий політичний досвід із видобутку нафти. 5. Наявність постійного попиту на нафту та газ. 6. Створення на базі підприємства вертикально-інтегрованої компанії 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Деяке устаткування морально та фізично застаріле. 2. Зниження об'ємів буріння газових та нафтових свердловин. 3. Конфлікт двох найбільших акціонерів („Приват” і НАК „Нафтогаз України”). 4. Недостатні темпи пошукових і розвідувальних робіт. 5. Непрозора схема діяльності з продажем нафти на аукціонах за зниженою ціною. 6. Велика частина нафти видобувається з великих глибин на родовищах з виснаженими запасами. Виснаженість запасів родовищ становлять до 85–90 %. 7. Низька якість розвіданих запасів
Зовнішнє середовище	Можливості (O)	Загрози (T)
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшення видобутку нафти і газу за рахунок розвідки нових родовищ, що можуть дати значні прибутки. 2. Можливість розвиватись з урахуванням нових технологій 3. Висока якість видобутої нафти. 4. Розширення і захист ринків збуту через зниження витрат за рахунок введення сучасного енергозберігаючого обладнання. 5. Підвищення якості виробленої продукції. 6. Підвищення прозорості діяльності з боку підприємств 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Державне жорстке регулювання ціни. 2. Задоволення зростання попиту вимагає освоєння нових важкодоступних родовищ, де станеться збільшення витрат. 3. Збільшення податків. 4. Зниження цін на нафту. 5. Високе фіскальне навантаження у вигляді ренти за видобуток вуглеводнів 6. Значні обсяги інвестицій, які можуть забезпечити тільки великі інвестори. 7. Зосередження на нових „нетрадиційних” джерелах природного газу: метан вугільних пластів (СВМ), сланцевий газ (shale gas), газ ущільнених пластів (tight gas)

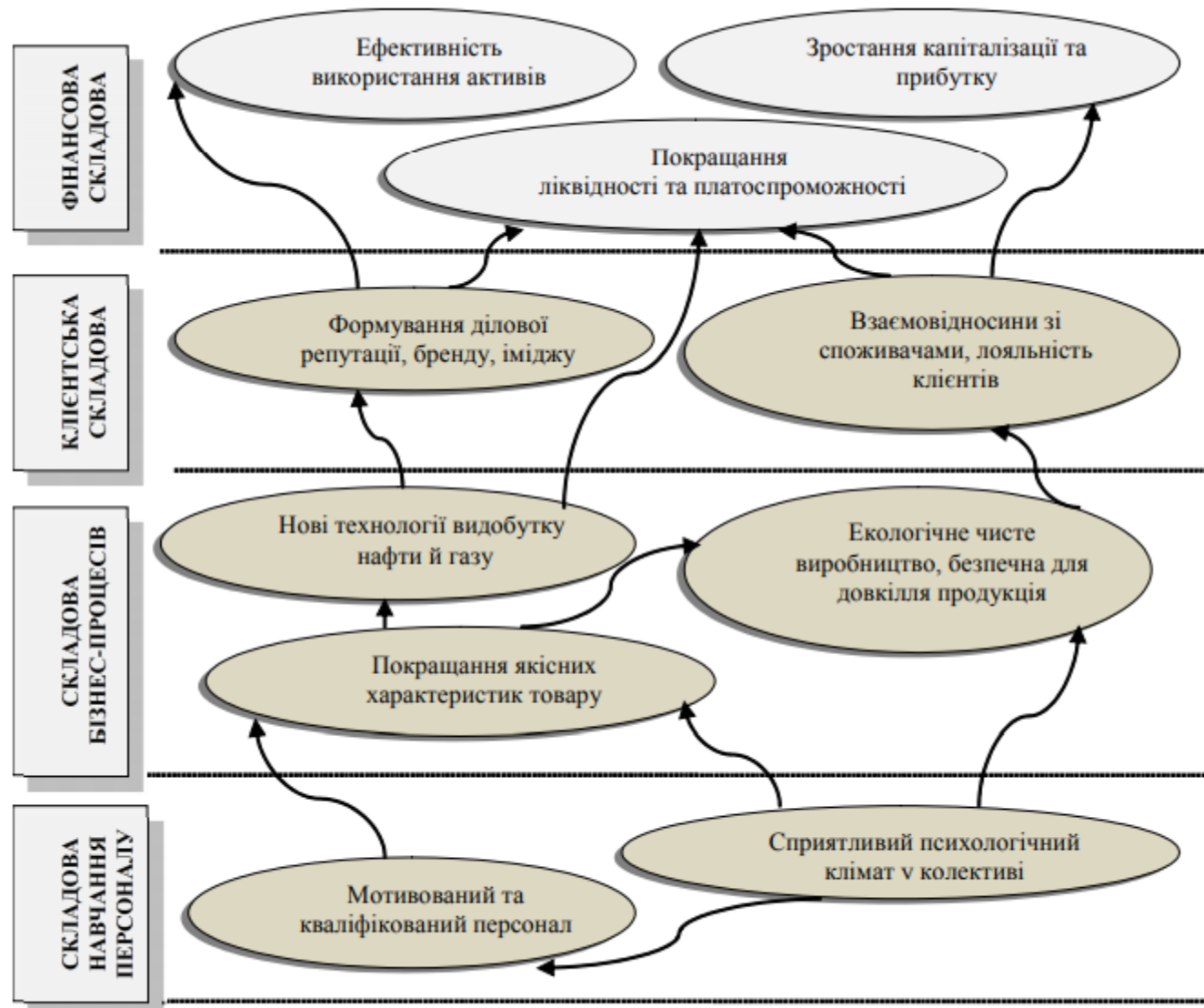

Рис. 1. Стратегічна карта для ПАТ „Укрнафта”*

Результати аналізу показників діяльності ПАТ „Укрнафти”*

Складова	Назва показника	Значення показника	
		Розрахункове	Нормативне
Фінанси	Коефіцієнт абсолютної ліквідності, $K_{\text{абс.л.}}$	0,0083	0,2...0,3
	Коефіцієнт загальної ліквідності, $K_{\text{зл}}$	1,06	більше 1
	Коефіцієнт довгострокового залучення позичених коштів, $K_{\text{дз}}$	0,0684	зростання–погано
	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу, ROE	8,2073 %	не менше 1 %
	Коефіцієнт рентабельності активів, ROA	4,4846 %	оптимально 10–20 %
Клієнти	Частка сегмента ринку „Нафта з газовим конденсатом” (ЧР)	0,68	більше ? ринку
	Кількість постійних клієнтів ($K_{\text{пост.кл.}}$)	2	зростання
	Рентабельність продажів (ROS)	5,5804	зростання
	Чисельність основних конкурентів ($Ч_{\text{конк}}$)	2	зменшення
	Питома вага нормальної дебіторської заборгованості ($ПВ_{\text{деб.заборг.}}$)	37,35 %	до 40 % активів

Внутрішні бізнес-процеси	Рентабельність продукції ($R_{\text{прод.}}$)	1,255	збільшення
	Коефіцієнт зносу основних засобів ($K_{\text{зн.}}$)	0,24	менше, ніж 50 %
	Коефіцієнт оборотності оборотних активів ($K_{\text{об}}$)	2,7585	зростання
	Коефіцієнт рентабельності виробництва ($K_{\text{р.вир.}}$)	12,58 %	на рівні 25 %
	Коефіцієнт придатності основних засобів ($K_{\text{прид}}$)	0,7613	більше, ніж 50 %
Навчання та розвиток персоналу	Коефіцієнт підвищення кваліфікації ($K_{\text{кв}}$)	14,26 %	зростання
	Рентабельність персоналу (ROL)	53,18	зростання
	Плинність кадрів ($\Pi_{\text{пл}}$)	5,8 %	зменшення
	Фактичний обсяг активів на 1-го працюючого ($\text{Акт}_{\text{прац}}$)	1167,171	-
	Частка персоналу у загальній чисельності персоналу конкурента „Укргазвидобування” ($\text{ЧП}_{\text{перс}}$)	135,15 %	-

**Вагомість ключових показників ефективності по проєкціях ЗСП
для підприємства ПАТ „Укрнафта”***

№ з/п	Показник (X i)	Вагомість показника (M i)	№ з/п	Показник (X i)	Вагомість показника (M i)
„Фінанси”			„Клієнти”		
1.1.	$K_{абс.л}$	0,20	2.1.	ЧР	0,25
1.2.	$K_{зл}$	0,16	2.2.	$K_{пост. кл.}$	0,2
1.3.	$K_{дз}$	0,16	2.3.	ROS	0,18
1.4.	ROE	0,23	2.4.	$Ч_{конк.}$	0,15
1.5.	ROA	0,25	2.5.	$ПВ_{деб. заборг.}$	0,22
„Внутрішні бізнес-процеси”			„Навчання і розвиток”		
3.1.	$P_{прод.}$	0,22	4.1.	$K_{кв}$	0,18
3.2.	$K_{зн}$	0,2	4.2.	ROL	0,22
3.3.	$K_{об}$	0,18	4.3.	$П_{пл}$	0,26
3.4.	$K_{р. вир}$	0,24	4.4.	$АКТ_{прац}$	0,14
3.5.	$K_{прид}$	0,16	4.5.	$ЧП_{перс}$	0,2

Рис. 3. Заходи щодо покращання діяльності ПАТ „Укрнафта” у розрізі складових збалансованої системи показників*

ВИСНОВКИ

Система BSC повинна розроблятися за правильною методикою, щоб забезпечити **глобальну (стратегічну), а не локальну оптимізацію бізнесу.**

Оскільки система BSC охоплює всі структурні одиниці підприємства, вона **забезпечує їх спільне скоординоване функціонування.**

Збалансована система показників на основі використання випереджаючих показників **дозволить виявляти та усувати недоліки у діяльності підприємства ще до того, як їх наслідком буде погіршення фінансових показників;** надасть можливість за необхідності оперативно коригувати управлінські рішення у процесі діяльності